

УДК 821.161.2+82(091)

**ПАРАЛЕЛІ МІЖ АНТИЧНІСТЮ Й СУЧАСНІСТЮ
(СТАТТІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА, КОМЕНТАРІ АНДРІЯ СОДОМОРИ,
ПІДРУЧНИКИ ІВАНА МЕГЕЛИ ТА ПОВІСТІ НА АНТИЧНІ
СЮЖЕТИ ЮРІЯ МУШКЕТИКА)**

Сергій Лучканин

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64, Київ, Україна, 01033;
e-mail: luchkanyn@ukr.net*

Опираючись на наукові статті Григорія Кочура, Андрія Содомори, Івана Мегели, присвячені античності, а також історичну повість Юрія Мушкетика про Овідія, автор зосереджується на історичних паралелях між античністю і сучасністю: прагматизмі, раціоналізмі, деспотизмі римських імператорів і тоталітарних суспільств ХХ ст., долі художника в них (на прикладі Горація і Овідія), потязі до збагачення і розпусти. Підсумовується, що давньоримський (як і елліністичний) тип культури схожий на сучасний.

Ключові слова: еллінізм, давньоримська культура, типологія, Горацій, Овідій, Григорій Кочур, Андрій Содомора, Юрій Мушкетик, Іван Мегела.

Кажучи про сучасність, тобто про початок III тисячоліття, особливості її історико-політичного й мистецького стану, політики, політології, літературо- й мистецтвознавці найчастіше оперують такими поняттями: розширення ойкумени, велике переміщення і змішування населення (“ми всі – європейці”), а звідси – космополітизм світогляду, коли людина відчуває себе вже не так громадянином своєї національної держави, а радше мешканцем у великій спільноті країн (класичний зразок – сучасний Європейський Союз), посилення контрасту між надмірним багатством знаті та злиденністю народних мас, відхід на задній план поняття громадського колективу як найвищої цінності у людських взаєминах (як це було, наприклад, хоча б формально в колишньому СРСР), що породило втрату колективізму й стрімке поширення індивідуалізму, які сприймаються як загальноприйнята норма поведінки, спроба замкнутися у світі внутрішніх переживань, які часто набувають форми інтимно-еротичних аж до вульгарності, широке поширення фаталізму з його вірою у Його Величність випадок, сліпу удачу, що підживлювало ґрунт для поширення містичних уявлень, астрології на шкоду науці (астрологічними фантазіями на основі культу зірок і планет люди тимчасово звільнялися від гнітючої дійсності), обожнювання таких понять, як Фортуна, Доброчинність, Здоров’я, Щастя, Гордість, проникнення східних релігійно-філософських уявлень. Перераховані ознаки – це не лише “політико-культурний” зріз історії людства в сучасну глобалізаційну еру високих цифрових технологій і дегуманізації людських відносин (“розрахунок – понад усе”, “час – гроші”, “за гроші можна все”

і т. ін.), а характерні риси еллінізму – епохи в історії Стародавньої Греції, Македонії, країн Східного Середземномор'я, Ірану, Середньої Азії та прилеглих до них регіонів, починаючи від кінця завойовницьких походів Олександра Македонського (324 р. до н. е.) і до захоплення елліністичних держав Римом на заході (у 30 р. до н. е. після загибелі Антонія та Клеопатри незалежність втратив Єгипет, що протримався найдовше) та Парфією на сході, а також пізньоримської імперії доби “солдатських імператорів”.

Через те актуальність античності є невичерпною й сьогодні, оскільки “нічого в сучасному світі не може статися такого, чого б не трапилося в античності”. Ще Персі Біші Шеллі сказав, що “ми всі – греки”, які себе називали, як відомо, еллінами. Термін “еллінізм” запровадив німецький історик, учень Августа Бека (1785–1867), Йоганн Густав Дройзен (1808–1884), європейську славу якому принесла тритомна праця “Історія еллінізму” (1833–1843). У своїх працях “Античність і сучасність” (1913; 1924) Владислав Бузескул (1858–1931) часто звертався до вітчизняних історичних порівнянь грецької давнини із сучасністю, доводив, що в Давній Греції спостерігалися явища, котрі можна зіставляти зі сучасними: за античних часів точилася політична і соціальна боротьба, існували складні економічні відносини, велися дискусії щодо різних форм державного правління, вироблялися поняття “громадянина”, свободи і рівності. Проекція античного світу на сучасність – не нова тема, як справедливо зауважує А. Содомора, “жива античність” – аж ніяк не оксиморон [6, с. 9], характерні риси життя греко-римського світу знаходять типологічні паралелі і в житті сучасному. Сучасне в античності вбачав і Григорій Кочур, хоча, як скромно визнавав цей геніальний перекладач і теоретик поетичного перекладу, “спеціально античних зацікавлень у мене не було. Просто так склалося, що академік Білецький видавав хрестоматію античної літератури і запросив мене перекладати. Потім ще були такі нагоди, коли я вдався до античності” [3, с. 1092]. У статтях “Арістофанів сміх”, “Століття української Антігони”, “Літературна доля Вергілія”, у кількох рецензіях на збірники з класичної філології Львівського університету, переклади “Іліади” Бориса Тена та “Відлюдника” А. Содомори та інших Г. Кочур неодноразово порушував питання вічної актуальності античної класики для сучасного українського читача.

Так, за доби еллінізму у свідомості людей витворилося складніше ставлення до дійсності (у порівнянні з класичним періодом V–IV ст. до н. е.), яка часто виступала як сила, ворожа людині. Бурхливе життя, сповнене небезпек і воєн (порівняймо зі сучасними актами міжнародного тероризму, природними і техногенними катастрофами і под.), породжувало думку про неможливість протистояти ударам долі, зумовлювало трагічне світовідчуження і бажання замкнутися у світі особистих переживань. На протигагу спокійній вольовій цілеспрямованості класично грецьких літератури і мистецтва образи еллінізму несуть у собі величезну напругу і пристрасну патетику, як от скульптури Ніки Самофракійської, “Лаокоон” Агесандра, Полідора й Афандора, фриз вівтаря Зевса у Пергамі, де зображено боротьбу богів-олімпійців із гігантами. Як це перегукується з динамізмом сучасного життя, його експресивністю, драматизмом! Наприкінці елліністичного періоду патетика елліністичної скульптури вироджується в надмірне захоплення жажливими сюжетами й манірністю: автори “Лаокоона” прагнуть якнайгостріше передати болісну смерть старого жерця та його синів. Паралелі зі сучасним теле- і кіноекраном, які заповнили низькопробні фільми жахів (на відміну від високохудожнього “Лаокоона”, самоочевидні).

Подібні паралелі постійно зринають, коли ознайомлюєшся зі статтями Г. Кочура, працями А. Содомори, підручниками І. Мегели та повістями на античні сюжети Ю. Мушкетика. Зокрема, І. Мегела у передмові до видання “Елліністична поезія” зазначає, що елліністичний період протистоїть попередній добі як епоха маньєризму – епосі класики, а їх стосунки нагадують стосунки ренесансу і бароко, класицизму й романтизму, реалізму й модернізму в культурі Нового часу. Вчений слушно відзначає, що “елліністичним поетам необхідно було довести суверенність і велич своєї діяльності в нових умовах життя. У них уже не бачили божественних провидців і посланців божих; та й вони самі перестали відчувати себе такими” [1, с. 11]. Це вдале спостереження слушно перегукується з радянським часом, коли письменник був “інженером людських душ”, але міцно затиснутий у жорстких лещатах партійних ідеологів. Однак, ніде правди діти, в радянський час на письменників (тих, які вціліли після сталінського терору і “брежнєвсько-сусловських” покосів, і які писали більш-менш в ідеологічно правильному дусі “соціалістичного реалізму”) дивилися як на богів. Ринкові відносини дали свободу від партійних ідеологів, але знецінили значення письменницького слова, місце якого зайняла вульгарна попса. Маємо відповідну аналогію в елліністичній поезії, органічну частку якої становило таке оригінальне явище, як міми, міміямби, у яких “сипалися ляпаса, демонструвалися грубо-еротичні сценки, а під кінець вистави здіймався галас й виникала штовханина” [1, с. 36]. На паралелі зі сучасністю наштовхує й така думка І. Мегели: “Зростаюча безідейність елліністичного суспільства періоду занепаду призвела до того, що мім став відтісняти всі інші види драми” [1, с. 37]. Досить подивитися сучасну постановку “Ромео і Джульєтти” Національного українського академічного театру імені Івана Франка, щоб зрозуміти – високі ідеї В. Шекспіра про кохання там і не ночували, все зведено до примітивного біологічного потягу, до того ж нищо, спрощено.

Одна з важливих ознак еллінізму – зникнення хорової лірики, як і самого хору з театральних вистав (за панування індивідуалістичних тенденцій у культурі еллінізму хіба можна говорити про хор, який передбачає колективізм?), елітарність поезії, яка стає набуток лише високоосвіченої і середньоосвіченої публіки. Справжня поезія класичного періоду (Архілох, Тіртей, Алкей, Сапфо, Анакреонт та ін.) підмінюється вченими пошуками у віршованій формі, з’являються навіть “фігурні вірші”, де рядки різної величини самі утворювали якусь фігуру – наприклад, жертovníк, крила людини тощо. Поширення “зорової поезії” в наш час (її яскравим зразком є вірші з оригінальної збірки “Віче мечів” сучасного поета і науковця Анатолія Мойсеєнка) – яскраве свідчення “елліністичного типу культури” початку III тис. н. е.

Стародавні римляни в нашому уявленні – “народ солдатів і адвокатів”, як висловився французький письменник-екзистенціаліст Альбер Камю. А Євген Маланюк ставив тривалу правову державницьку неусталеність українського етносу з відсутністю Риму на теренах Подніпров’я, адже особливістю давньоримської філософії в порівнянні з давньогрецькою, споглядальною за своїми настановами, був практицизм і розкривався в таких рисах, як “експансіонізм” (прагнення домінувати над природою), “місіонерство”, “комфортність”, “індивідуалізм” (правильніше – “приватизм”, такий властивий нашій добі), дисципліна (лат. *disciplina* – “виучка”) та ін. І давньоримську державницьку літературну мудрість, таку важливу для нас, українців початку III тисячоліття, доносить, наближає, аналізує, утовкмачує визначний фахівець-“зарубіжник” (так любить про себе говорити і Дмитро Наливайко) І. Мегела і в монографії “Історія

римської літератури” [4]. Розділи підручника І. Мегели – не сухий академічний виклад, а радше історіософський роздум (подекуди виклад захоплює більше за історико-пригодницькі романи) філософа-зарубіжника, який дозволяє осучаснити сприймання матеріалу, відчути, що *historia est optima magistra vitae* “історія – найкраща вчителька життя”. Навряд чи кого-небудь залишать байдужими й не викличуть аналогій із сучасністю такі авторські рядки, що стосуються кризи Римської республіки: “Матеріальне накопичення у рабовласницькому суспільстві завжди тягне за собою невиробниче споживання, тобто гонитва за наживою супроводжується жадобою до все більшої розкоші. Зростання частки індивідуальної приватної власності розхитувало, таким чином, засади патріархальної родини [...] Замість старих аскетичних ідеалів ощадливості, копіткої праці, захисту свого краю та співжиття в рамках невеликої міської громади тепер культивується прагнення до розкоші, витонченої культури та бажання легко розбагатіти” [4, с. 20–21]. Від чого загинула Римська імперія? Від переситу і розпусти, від культу багатства і задоволень; про це писав у трактаті “Роздуми про причини величі і занепаду римлян” ще просвітник Монтеск’є 1734 р. Падіння Риму почалося з появи деспотичних правителів, воно проявилось в даремних жорстоких завоюваннях, у марнотратстві й розкоші, які зіпсували суспільну мораль, що й зумовило загальну деградацію римлян, небачену розпусту. Голова Національної спілки письменників України, відомий сучасний письменник Віктор Баранов нещодавно в одному з інтернет-інтерв’ю “Культ книжки – це культ найкращого в людині” зазначав: “У нас же виростає якась орда, яка буде йти потопом, бо в неї інші цінності, хоча головна цінність – життя людини і природи. Від чого загинула Римська імперія? Від переситу і розпусти, від культу багатства і задоволень. А ми які культу сповідуємо? Отож. В Україні культом став автомобіль” [джерело доступу: <http://www.vox.com.ua/data/publ/2009/01/06/viktor-baranov-kult-knyzhky-tse-kult-naikraschogo-v-lyudyni.html>].

На прозорі аналогії зі сучасністю й вічну актуальність античної класики наштовкують і розмірковування І. Мегели про римське суспільство між Октавіаном Августом і Траяном (І ст. н. е.), що його саркастично змалювали відомі сатирики Марціал та Ювенал: “Тривав, набуваючи особливо потворних форм, процес суспільної й моральної деградації. Аристократична частина суспільства жила інтригами, плітками, гонитвою за наживою й розвагами. Плебс розважався різними кривавими видовищами, що набували подеколи велетенського характеру. У суспільстві панувало холопство, головною метою кожного громадянина стала безсоромна гонитва за посадами і збагаченням. Різко послаблювалися родинні зв’язки, аморальність ставала своєрідною нормою поведінки. Криза охоплювала всю культуру. Як завжди, в часи невпевненості й розбрату, стали розквітати окультні науки, поширюватися таємні секти й товариства, відповідно, з’являються твори, що описують “магічні” діяння, пропагують чаклунство, східні релігійні культу тощо. Ще більшого поширення набувають забобони й віра в потойбічні могутні сили, що значною мірою спиралися на спотворені форми піфагореїзму та епікурейства” [4, с. 266]. Звичайно, надмірна модернізація історії зайва, та хіба нині, на жаль, не наплодилося тих, хто продукує, у яких душа опущена в шлунок або в геніталії (і про це укладаються “словники”, пишуться і захищаються “дипломні роботи” і навіть дисертації), і ці епатажні цяцянки, ніде правди діти, викликають у молодого покоління неабиякий інтерес на рівні тваринних інстинктів. А преса рясніє повідомленнями про політиків-пройдисвітів, згадаймо також гороскопи, народну медицину, медитацію, спортивні системи однієї дуже самобутньої східної

країни, що набули в нас, як і в усій “старенькій” Європі, особливої популярності протягом останнього двадцятиліття.

На відміну від греків класичної доби (але не еллінізму!), римляни були прагматиками, хоча такі генії, як Катулл, Горацій, Овідій, створили чимало рядків про кохання. І. Мегела слушно відзначає, що поезія Катулла наповнена пристрастю, а от Горацій, цей славетний прихильник “золотої середини” (*aurea mediocritas*), смуток за старим почуттям виликовує новим. Чимало місця відведено аналізу “Любовних елегій” Овідія, які, не заперечуймо, доволі популярні в наш час, адже його почуття, як укотре влучно зауважує І. Мегела, – закоханість, а не кохання. Світ початку III тис. н. е. також примушує замислитися: а чи існує в сучасному глобалізованому, меркантильному світі, де владарює “жовтий тілець” (за гроші можна все; ще Ювенал патетично вигукував “Усе тут купується в Римі, усе продається!”), називаючи Рим *Urbs venalis* “продажне місто”), кохання як справжнє почуття? Як тут не згадати уславлену шосту сатиру Ювенала, який перелякався від думки, що його друг Постум вирішує одружитися. Прочитуємо коментар І. Мегели: “Але ж всі жінки розпусниці, пихаті, нестерпні, тиранічні, порочні, нав’язливі, марнославні, любляють спиртне, суєвірні і схильні до кровопивства. [Ювенал] засуджує надмірне захоплення іноземним, насамперед, нездоровий інтерес до східних культів, що пов’язаний із розпусними оргіями” [4, с. 262]. Ці норми і спосіб життя давньоримського, як і сучасного західного суспільства, вже понад двадцять років переносяться в Україну, де нині все продається і купується, поетичний талант і краса, праця і саме людське життя. У сучасному українському (як і західному, американському) суспільстві високе шляхетне почуття кохання споганено вщерт, підпорядковано практичності, розрахунку, а тому пронизано святенністю. Корисливе, удаване й нещире “кохання” цілком позбавлене піднесеності і таємничості, натхнення і самовіддачі, зведене до рівня тваринного інстинкту. Однак подібне спостерігаємо і в Стародавньому Римі, на чому наголошує І. Мегела: “Світ – це жадібність і розкіш, а пороки гублять чисте кохання, роблять героїню продажною, змушують закоханого витратитися на дорогі подарунки, вони породжують війни, а війни розлучають із коханою, і замість нього їй у коханці дістається вискочка, який розбагатів на війні” [4, с. 124]. Чи зрозумілі сучасній роботизованій людині ліричні вірші давньогрецьких, давньоримських, середньовічних поетів, сонети Ф. Петрарки і В. Шекспіра, інтимна лірика Т. Шевченка, О. Пушкіна чи Е. Емінеску, А. Малишка чи М. Ткача, В. Симоненка чи Б. Олійника, які зберігають у незайманій свіжості шал кохання? Саме ці думки хвилюють при ознайомленні з характеристикою І. Мегелою любовних елегій Тібулла і Проперція: “З боєм у серці пише Тібулл про те, що його кохана вимагає грошей, а самі тільки вірші їй не потрібні. У кого є гроші, тому доступне й кохання – він не мусить стояти на чатах біля воріт коханої, на нього навіть собака не гавкне” [4, с. 121].

Роздуми І. Мегели над історією давньоримської літератури змушують зазирати і в недалеке наше тоталітарне минуле. Про класицизм принципату Октавіана Августа мовилося давно, однак лише Д. Наливайко у власному ґрунтовному дослідженні “Искусство: Направления, течения, стили” (1981) провів типологічні паралелі між цим типом класицизму, ренесансним класицизмом, “взірцевим класицизмом” Франції доби Корнеля, Расіна та Мольєра, “просвітницьким класицизмом” Вольтера і діячів Великої Французької буржуазної революції 1789–1794 рр. Нині пишуть і про типологічну спорідненість класицизму як типу художньої творчості з так званим “соціаліс-

тичним реалізмом”. Відомо, що Й. Сталін сам вказував О. Довженку, як знімати фільм “Щорс” про українського Чапаєва, цікавився репертуаром театрів, змістом часописів, навіть написав (як відомо, за допомогою лінгвістів В. Виноградова, А. Чикобави та Б. Серебренникова) цикл статей під загальною назвою “Марксизм і питання мовознавства” (1950). “Римським Сталінім” постає імператор-принцепс Октавіан Август, який, як наголошує І. Мегела, “намагався свідомо, розсудливо і планомірно впливати на всі форми ідеології, використовуючи літературу як рупор офіційної пропаганди” [4, с. 111]. “Георгіки” (“Хліборобські пісні”) Вергілія (блискуче переклад українською мовою А. Содомора.– С. Л.) – пряме замовлення з боку Мецената, відомого покровителя митців за Октавіана; при цьому Меценат ніколи не згадував, що він, по суті, відцурався свого коріння, адже був останнім відомим в історії етруском. В “Енеїді” Вергілія “історична місія Риму та історична місія Августа зливаються воедино” [4, с. 159]. Ми знаємо, як ламалися у сталінському тоталітарному суспільстві письменницькі таланти “кларнетиста” П. Тичини та неокласика М. Рильського, автора “Пісні про Сталіна”, що в прекрасному музичному обрамленні з національно-фольклорним забарвленням Л. Ревуцького впливали на ідеологічну обробку населення краще за відверті римовочки П. Тичини. Подібну трансформацію пережив і Горацій, який пройшов шлях від прихильника Республіки до служби Августовому режимові, написавши Октавіанові врочистий “Ювілейний гімн”, що виявилось державним визнанням провідного становища Горація у тогочасній римській літературі. Відомо, що й П. Тичина, і М. Рильський були осипані офіційними радянськими преміями, нагородами, але, як відомо з багатьох спогадів і досліджень, гнітилися своїм підневільним літературним існуванням. Октавіан Август пропонував Горацію, за свідченнями історика Светонія, посаду свого особистого секретаря, однак письменник тактовно відхилив пропозицію. Наступні рядки І. Мегели прямо наштовхують на паралелі між Горацієм та П. Тичиною чи М. Рильським: “Горацій славить Августа, його політику миру, повернення до землеробської етики. Однак становище придворного поета гнітить його, і він тікає з Риму та усамітнюється у своєму сабінському маєтку [...] Та Меценат й Август знову й знову викликають Горація до Риму. Так і проходить його життя – у втечах на лоно природи та поверненні до Риму” [4, с. 165].

Відомо, що загрозувало в СРСР письменникові, який відмовлявся виконувати “ідеологічний наказ”: арешти, заслання, розстріли (за сталінських часів), депортації, ув’язнення, висилка за кордон (за брежнєвських заморозків). По суті, доля Овідія – доля митця в тоталітарному суспільстві, що відмовився (свідомо чи за збігом обставин) уславлювати офіційний курс. Про конфлікт мудреця Овідія з імператором Октавіаном Августом читаємо і в монографії І. Мегели, у дослідженні “Дві барви часу Публія Овідія Назона” А. Содомори (1999), знаходимо його і в повісті Ю. Мушкетика “Літній птах на зимовому березі” (1989). Як відомо, Октавіан Август, намагаючись надати своєму монархічному правлінню видимості республіканської демократії, називав себе *Princeps Senatus* (“Перший серед сенаторів”; *primus inter pares* “перший серед рівних”; до речі, Й. Сталін також офіційно не обіймав з 1934 р. посаду генерального секретаря партії більшовиків, її скасували після XVII партз’їзду “переможців” 1934 р., майже всіх делегатів якого у 1937–1938 рр. розстріляно), при цьому він істотно змінивши роль і політичну вагу сенату, створивши раду принцепса (*consilium principis*). Август був обережним і жорстоким політиком, наскрізь лицемірним, вдаючи із себе “батька вітчизни” (*pater patriae*), як улесливо називали його сенатори, любив працю-

вати вночі, змушуючи всіх наслідувати його звички (а хіба не так само чинив один із найжахливіших диктаторів ХХ ст.). Найкраще уявлення про хитромудрість самого Октавіана подає його широковідома статуя, знайдена на виллі його четвертої дружини Лівії (готуючись до розмов із якою обережний і підступний Август готував конспекти) поблизу Пріма Порта. Августа зображено врочисто помпезно: Октавіана подано в позі оратора, який владним жестом звертається до народу; імператор божественний, правитель величезної держави не може бути простим смертним. Але водночас у цьому образі Августа яскраво вимальовується ідеал досконалої людини, створений греками за доби Перікла. Власну безпринципність і жорстокість імператор навмисне вдягає в ідеальну заволоку грецької класики – римському народові необхідно подати, що його правління, подібно до Періклового, принесло Римові і світові (*Urbi et orbi*) новий золотий вік. Таку яскраву картину вправно відтворює Ю. Мушкетик: “Саме за це, а не за щось інше римляни поставили по всіх форумах статуї з посвятою Августу і Риму. Його день народження в Римі святкують кілька днів, народ назвав його ім’ям кілька міст, місяць його першого консульства став Августом, тобто священним, найбільший поет Гораций написав гімн на його честь, поети оспівують його діяння в піснях, а оратори славлять його в промовах на форумі. Стало звичним: кожен оратор розпочинає свою промову зі здравиці на його честь і кілька разів посилається в промові на його слова. Його нарекли батьком вітчизни, найкращим воїном, другом простих людей. Пожиттєво трибун, перший сенатор і великий понтифік, проконсул, а значить, головнокомандувач війська, він доріс до божества, а лишився таким же простим і скромним, як був колись” [5, с. 251]. Офіційна ідеологічна політика Октавіана Августа позірно була спрямована на відновлення “давньоримських чеснот”: принцепс видав закон про обов’язкове одруження для сенаторського і вершницького станів; закон проти розпусу, що передбачав суворе покарання за перелюб; закон, що вносив розмежування між неодруженими та бездітними; закон, що обмежував розкіш тощо: “Август підтримував думку, що всі лиха постають від того, що зіпсувалися люди. Він розумів: основа держави – сім’я, й зміцнював її, увівши податки на бездітність, скоротивши терміни вдовства, нагороджуючи тих, хто має багато дітей. Він видав закон проти розпусу й нещадно карав усіх, хто переступав межу пристойності” [5, с. 285]. Та сам імператор вів розпусне життя, сповідував крайню корисливість у найблагороднішому почутті, про що читаємо в Ю. Мушкетика: “Октавіан одружувався чотири рази й кожного разу щось собі здобував – першого разу – гроші, другого – поєднався з Помпеєм, третього – отримав звання легата, востаннє одружився з Лівією Друзиллою, яка на той час ходила в тяжі” [5, с. 284].

Відкрито виступити проти лицемірної, фальшивої політики Октавіана Августа наважився лише Овідій, *Maximus Poëta*, за що й потрапив у неласку до імператора, а 8 р. н. е. його вислано з Риму на західне узбережжя Чорного моря (м. Томи, нині румунське місто Констанца). На засланні, забутий учорашніми друзями й шанувальниками, Овідій створює “Скорботні елегії” та “Послання з Понту” (“*Epistolae ex Ponto*”). У зворушливих віршованих рядках виливає він свої почуття: тугу за батьківщиною й рідними, відчай приреченого: *Dóneq eris felix, multós numerábis amicos. // Témpora sí fuerint núbila, sólus eris* (Доки ти будеш щасливим – у тебе буде багато друзів, а як надійдуть хмарні часи – ти залишишся самотнім). Долю Овідія-вигнанця яскраво змальовують Ю. Мушкетик у повісті “Літній птах на зимовому березі”, а також А. Содомора в “Живій античності”. Водночас Овідій як справжній митець уваж-

но приглядається до місцевого побуту і пейзажу, ставши першим в історії великим поетом, який написав визначні поетичні рядки на нинішній румунській землі і про цю землю. Яскраві картини суворої природи з погляду теплолюбного римлянина, змальовані в X елегії третьої книги “Сумних елегій” (“Зима у Скіфії”), яку українською мовою філігранно відтворювали геніальні перекладачі Г. Кочур й А. Содомора, а також – сучасна українська письменниця О. Страшенко, поетичний римований переклад якої (у дусі спроб М. Зерова, А. Фета перекладати антиків римовано, для посилення звучання і кращого запам’ятовування) вміщено в додатках до монографії І. Мегели.

У повісті Ю. Мушкетика “Літній птах на зимовому березі” є ще одна наскрізна ідея, яку не можна оминати – культурний вплив Греції на Рим, яку уособлює грек Еок, вигнанець, як і Овідій: “Хіба не грецькі граматики навчали давніх римлян грамоти? Хіба не афінські філософи вивели вас на стежки мудрості? Хіба не в нашій славетній Академії осягали премудрості науки ваші юнаки? Не з нашої трагедії, не з нашої комедії скопіювали ви свою? Перейняли наш одяг, наші звичаї, нашу їжу, увесь триб нашого життя й упослідили нас. Вже й ваші філософи мудріші, й поети кращі. І краща ваша мова. Не вивчиш її – не станеш високим урядовцем, не досягнеш ніяких посад і звань. І так воно виходить, буцім, не знаючи латини та порядків ваших, не можна стати людиною мудрою, культурною, державною. Бо держава – це Рим. Римські храми – найкращі, бігуни найпрудкіші, жінки найгарніші [...] Рим підгорнув під себе сотні народів, покалічив, поламав їх, змусив танцювати під свою дуду [...] Ви не можете стерпіти, що десь у світі ще є вільні народи. Ледве прочули про такий народ, послаєть військо. А запитати, з якого права? У всіх народів свої боги і своє життя. Вони так само народилися під сонцем, як і ви, бачать ті самі зорі й той самий місяць. Вони з такої ж плоті й крові. Хочеться закричати: схаменіться! Зупиніться! Ви тягнете світ до прірви. Згинете самі й поховаєте під уламками своєї держави цілі народи. Таке не минає. Погано збудований храм має впасти на тих, хто в ньому лишиться. Кажу це з гіркого досвіду, такими самими стали наприкінці Афіни [...] Ви вважаєте, що ваш республіканський стрій найдосконаліший у світі і його треба нав’язати іншим. Що ж то за досконалість? Всі ви раби: раби своїх жорстоких законів, своїх суддів, раби принцепсів і золота. Кричите про свободу, про республіку й славите тирана. Ви одягли світові ярмо, а воно тре холку, скрипить і тріщить” [5, с. 271]. Деякі українські історики (М. Грушевський, І. Огієнко, І. Крип’якевич, І. Свенціцький), а також Леся Українка у драматичних поемах “Бояриня” та “Оргія” переносили цитований нами вислів Горация про “культурне підкорення Риму Грецією” на взаємини України та Росії другої половини XVII – початку XVIII ст., коли після Переяславської Ради і приєднання Лівобережної України до Росії чимало українських книжників (Є. Славинецький, А. Корецький-Сатановський, Д. Туптало, С. Яворський, Ф. Прокопович) зробили помітний внесок у розвиток російської освіти, науки й літератури. У драматичній poemі “Оргія” Лесі Українки підтекст дуже виразний: письменниця правдиво відобразила стосунки між “тюрмою народів” – імперською царською Росією (Стародавнім Римом) і колоніально пригнобленою Україною (Стародавньою Грецією), викрила політику великодержавного шовінізму в ставленні до культури поневоленого народу, культури навіть давнішої і багатограннішої, ніж та, що насаджувалася імперіями, – римською та царською.

Наостанок наведемо ще такі розмірковування І. Мегели про актуальне сприйняття “Сатирикону” Петронія за наших днів: “Роман Петронія, у якому показано епоху

Нерона, читається й нині свіжо й захоплююче. Письменник зумів переконливо показати закономірність появи ганебних і негідних явищ у суспільному житті. На жаль, такі умови виникли й у нас. “Нові українці” – правнуки Трімальхіона, те ж безкультур’я, пихатість, чванство, у той же час дитинна радість від бачення гарних і дорогих цяцьок, поверхових будинків, дорогих автомобілів і т. п.” [4, с. 285]. В українській класичній літературі Трімальхіона цілком нагадує Терентій Гаврилович Пузир із комедії “Хазяїн” Івана Карпенка-Карого. Та й І. Мегела чимало акцентує на “українотеренній рецепції” геніальних творінь давніх римлян, їх перекладах українською мовою, виконаних ще староукраїнською мовою, а згодом – І. Франком, М. Зеровим, Г. Кочуром, М. Біликом, Й. Кобовим, Ю. Цимбалюком, А. Содоморою та О. Страшенку. Адже український художній переклад (дослідження І. Дзюби, Р. Зорівчак, В. Ткаченко, Л. Коломієць, В. Радчука, М. Стріхи, О. Пономарева, Т. Шмігера, І. Ющука) здавна виконував не лише естетичну, а й націєтворчу функцію. І. Мегела детально фіксує, які митці художнього слова виводили у творах той чи той образ давньоримського письменника, при тому часто, у дусі зацікавленень ученого, згадано угорську літературу, антична тематика якої (згадаємо хоча б Д. Костолані і його роман “Нерон, кривавий поет” [2]) рідко потрапляє (як і близька нам румунська література) в коло наукового вивчення й осмислення, адже історію зарубіжної літератури часто хибно розуміють як “історію великих літератур”, обмежується вивченням зазвичай творів англійських, французьких і німецьких письменників.

Статті Г. Кочура й А. Содомори, І. Мегели, твори Ю. Мушкетика мають становити своєрідний *vademecum*, що буде у великій пригоді всім, хто хоче ступити у духовний простір як давніх греків та римлян, так і людей технічної доби, якій так потрібно почути звернений не лише до розуму, а й до серця голос, як постійно каже сучасний дослідник Еллади і Давнього Риму А. Содомора: *Sapere aude!*: “Мабуть, недостатньо задумуємось над тим, що голос античних звернений до нас, що він чекає на відповіді, і цей діалог важливо підтримати особливо сьогодні, коли з дедалі стрімкішою життєвої круговерті знову постає одвічне: “Хто ми?.. Звідки?.. Куди йдемо?..” [http://rozmova.wordpress.com/2013/09/12/andrij-sodomora/]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Елліністична поезія. Антологія / Передмова, упорядкування, коментар, примітки І. П. Мегели. – К. : Видавець Карпенко В. М., 2007. – 380 с.
2. Костолані Д. Нерон, кривавий поет: Роман /Деже Костолані ; пер. з угор. та післямова Л. Мушкетик ; худож. О. Базилевич ; [ред. Л. В. Островська]. – К. : Веселка, 1995. – 219, [4] с. : іл.
3. Кочур Г. Література та переклад : Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв’ю / Григорій Кочур ; упоряд. А. Кочур, М. Кочур ; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 2. – 560 с.
4. Мегела І. П. Історія римської літератури : Монографія / Іван Петрович Мегела. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 320 с.
5. Мушкетик Юрій. Смерть Сократа. Суд над Сенекою. Жовтий цвіт кульбаби. Селена. Літній птах на зимовому березі : повісті, оповідання / Юрій Мушкетик. – Харків : Фоліо, 2008. – 318 с.

6. Содомора А. О. Жива античність / Андрій Олександрович Содомора. – Львів : Срібне слово, 2009. – 184 с.

Стаття надійшла до редколегії 18.11.2013

Прийнята до друку 24.01.2014

**ПАРАЛЛЕЛИ МЕЖДУ АНТИЧНОСТЬЮ И СОВРЕМЕННОСТЬЮ
(СТАТЬИ ГРИГОРИЯ КОЧУРА, КОММЕНТАРИИ АНДРЕЯ
СОДОМОРА, УЧЕБНИКИ ИВАНА МЕГЕЛЫ И ПОВЕСТИ
НА АНТИЧНЫЕ СЮЖЕТЫ ЮРИЯ МУШКЕТИКА)**

Сергей Лучканин

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ул. Владимирская, 64, Киев, Украина, 01033;
e-mail: luchkanyn@ukr.net*

В статье с привлечением научных статей, посвященных античности, Григория Кочура, Андрея Содомора, Ивана Мегелы, исторической повести Юрия Мушкетика об Овидии акцентируется на исторических параллелях между античностью и современностью: прагматизм, рационализм, деспотизм римских императоров и тоталитарных обществ XX в., судьба художника в них (на примере Горация и Овидия), тяга к обогащению и распутству. Подытоживается, что древнеримский (как и эллинистический) тип культуры имеет сходства с современным.

Ключевые слова: эллинизм, древнеримская культура, типология, Гораций, Овидий, Григорий Кочур, Андрей Содомора, Юрий Мушкетик, Иван Мегела.

**PARALLELS BETWEEN ANTIQUITY AND MODERN TIMES
(ON THE MATERIALS OF ARTICLES BY HRYHORIY KOCHUR,
COMMENTS BY ANDRIY SODOMORA,
TEXTBOOKS BY IVAN MEGELA, AND TALES ON ANCIENT TOPICS
BY YURIY MUSHKETYK)**

Serhiy Luchkanyn

*Institute of Philology Taras Shevchenko University of Kyiv
64, Volodymyrska Street, f Kyiv, Ukraine, 01033;
e-mail: luchkanyn@ukr.net*

The author refers to Hryhoriy Kochur, Andriy Sodomora, and Ivan Megela's research of antiquity and to the historic novel by Yuriy Mushketyk "A Summer Bird on a Winter Shore" in order to focus on the historic parallels between antiquity and modern times. The following common features have been defined: pragmatism, rationalism, and despotism of the Roman emperors and totalitarian societies of the 20th century, and the fate of an artist under these circumstances (through the example of Horace and Ovid), as well as the thirst for enrichment and debauchery. Conclusions have been drawn to demonstrate that the Roman (as well as Hellenistic) type of culture is, to a significant extent, similar to the contemporary one.

Key words: Hellenism, ancient Roman culture, typology, Horace, Ovid, Hrygoriy Kochur, Andriy Sodomora, Yuriy Mushketyk, Ivan Megela.